

Maanmittari runoilijoiden isä

Oiva Turpeinen: Anders Lönnbohm. Maanmittari ja runoilijoiden isä. Amanita, Tampere 2008. 247 s.

■ Oiva Turpeisen uusimman kirjan aiheena on komissio-maanmittari Anders Lönnbohmin (alun perin Mustonen, 1824–90) elämä ja työ maanmittarina Kainuun seudulla autonomian ajan keski- ja loppupuoliskolla. Lönnbohm oli rivimaanmittari mutta yksi hänen yksitoistalapsisen perheensä pojista, Eino Lönnbohm, myöhempi Leino, nousi kansallisten merkkihenkilöiden joukkoon.

Kirjan keskipisteessä ovat Anders Lönnbohmin elämä ja työ, perhe-elämä sekä kotitalo Hövelön vaiheet. Kirja on vahvasti dokumentoitu ja siinä on 90 sivun laajuinen liiteosa tilastoineen ja lähdejulkaisuineen. Liitteissä selvitetään seikkaperäisesti Lönnbohmin maanmittaustyöt, niihin käytetty aika ja saadut tulot. Tämän kvantitatiivisen lähdeaineiston lisäksi kirjassa on vahva kvalitatiivinen elementti, jota Turpeinen valottaa Lönnbohmin kirjeenvaihdon avulla. Turpeisen käyttämä tutkimuskirjallisuus on koherentti kokoelma kotimaista Kainuu-keskeistä tutkimusta.

Anders Lönnbohmin toiminta aktiivimaanmittarina ajoittuu autonomian ajan jälkipuoliskon merkittävään yhteiskun-

nalliseen ja taloudelliseen murroskohtaan.

Kaskitalous joutui 1800-luvun puolivälissä törmäyskursille maan pohjoisosiin vähitellen rataverkon ja Oulujärven höyrylaivaliikenteen mukana etenevän metsäteollisuuden kanssa. Kun liikenneyhteyksiä saatiin parannettua, myös Kainuun seuduilta kannatti kuljettaa puuta sahateollisuuden tarpeiksi. Pohjoisen puulle syntyi kantohinta, mikä mullisti koko alueen elämän. Metsien jako ajankohtaistui ja sitä alettiin toteuttaa Kainuussa vuonna 1841 aloitetun isojaon avulla. Suurhanketta toteuttamaan tarvittiin maanmittareita, yksi heistä oli Anders Lönnbohm.

Maanmittarien saaminen alalle tuotti vaikeuksia. Maanmittarin työ oli kovaa ja huonosti palkattua, eikä metsissä rämpimisen katsottu olevan virkamiehen arvolle sopivaa puuhaa. Maanmittarivajeen takia silloinen maanmittauslaitos joutui laskemaan maanmittarien pätevyyskynnystä. Alalle pääsi erioikeuksien turvin myös ilman akateemista koulutusta. Anders Lönnbohm kuului tähän ei-akateemisten maanmittarien joukkoon. Myös maanmittaustekniikka muuttui näihin aikoihin kylien vaiheilla tehdystä mittapöytämittauksesta syvälle metsiin ja erämaihin ulottuvaksi kartoitustoiminnaksi. Kaukana taloista olevat ulkotilukset oli kartoitettava, mikä merkitsi raivaustöitä selkälinjosten ja tähytyslinjojen aukaisemiseksi. Lönnbohm osallistui myös Suomen ja Arkangelin kuvernementin välisen rajan aukaisuun. Rajan aukaisut olivat raskasta työtä erämaassa, jonne maanmittari

joutui lähtemään kymmenhenkisen kantajajoukon avustamana. Erämaahan kuljetettiin laitteita, asiakirjoja, elintarvikkeita, työkaluja ja majoitteita. Kuukausien työ oli hankalaa jo pelkästään elintarvikkeiden heikon saatavuuden takia.

Autonomisen Suomen maanmittausorganisaatiota, Maanmittauksen ja metsänhoidon yllähallitusta (1851–63) ja Lönnbohmin kaltaisen komissio-maanmittarin asemaa siinä olisi voinut valottaa jonkin verran, kuten myös maanmittaustekniikkaa eli sitä mitä maanmittari käytännössä teki maastossa ja maastovaiheen jälkeen sisätiloissa.

Myös sääty-yhteiskunta oli murroksessa. Virkamiehet eivät vielä olleet eriytyneet omaksi ryhmäkseen, vaikkakin juuri näihin aikoihin maanmittarien kaltaisten eri puolilla maata yksin liikkuvien virkamiesten ammatti-identiteetti alkoi muodostua. Tähän vaikutti mm. lehdistön kautta syntynyt julkisuus, jota myös maanmittarit tai toimitusten asianosaiset – luku- ja kirjoitustaitoiset talonpojat – osasivat käyttää hyväkseen. Maanmittarien yhteenkuuluvuuden tunnetta lisäsi vielä 1880-luvulla syntyneet maanmittausalan ensimmäiset ammattilehdet. Taloudellisestikaan maanmittarit eivät vielä olleet eriytyneet omaksi ”säädykseen” vaan esimerkiksi Lönnbohm harjoitti viranhoidonsa lisäksi maataloutta. Virkatalon merkitys kasvoi varsinkin 1860-luvun suurina nälkävuosina.

Elannon saaminen pieneltä maatilalta oli kuitenkin vaikeaa jo pelkästään siksi, että väkeä oli paljon, Hövelössä

toistakymmentä henkilöä. Tilojen jakaminen, osittaminen pienempiin osiin, oli tietyin rajoituksin jo sallittu mutta ei vielä yleistynyt jakoihin liittyvien kustannusten takia. Perheet olivat suuria ja elivät saman katon alla. Väestöhistoriallisesti elettiin aikaa demografisen transition kynnyksellä. Väestö kasvoi mutta kuolleisuus oli nälkävuosia lukuun ottamatta jo vähentynyt. Osa-syynä kuolleisuuden laskuun on modernisoituvaa lääketiede, joka 1800-luvun puolivälin paikkeilla irtaantui vuosisataisesta humoralipatologian traditiosta. Huomio kohdistettiin mm. viruksiin. Mainittakoon, että Hövelössä oli asunut ennen Lönnbohmeja Elias Lönnrot lääkärintointaan hoitaessa.

Turpeinen analysoi erityisen tarkkaan Lönnbohmin työn maanmittarina. Sitä lukiessa tulee mieleen taloudellisten vaikeuksien alla elävä yrittäjä nyky-Suomessa. Lönnbohmin elämä muuttui loppuvaiheessa murhenäytelmäksi. Jatkuvien taloudellisten paineiden alla eläminen vei terveydenkin. Syynä oli maanmittarien palkkausjärjestelmä. Maanmittarit joutuivat tekemään kuukausia tai jopa vuosia töitä ilman palkkaa. Maanmittaustoimituksia tehtiin ennakkomaksujen turvin tulevaa tuloa syöden. Kaikkensa peliin laittaneen maanmittarin kannalta uhkapelin jännittävin hetki oli revisiotilaisuus, jossa yllähallituksen revisori kävi hiuksia halkoen läpi maanmittarin laskut. Aina-kin Lönnbohmin tapauksessa oli pikemminkin sääntö kuin poikkeus, että laskutettavasta summasta katosi revisiossa ”perusteettomina” suuri osa.

Saatavat jäivät mitättömän pieniksi. Olisi kiinnostavaa tietää, kuinka paljon Lönnbohmin tapaus on yleistettävissä. Oliko Lönnbohm joutunut ylihallituksen virkamiesten silmätiukuksi, niin kuin vaikuttaa, ja jos oli niin miksi? Oliko kyseessä uhmakkaasti suomen kielellä valituskirjeitä kirjoittavan Lönnbohmin ”asennevika” ylihallitusta kohtaan vai kenties se, että hän oli erivapauksin alalle valmistunut. Näihin kysymyksiin Turpeinen ei ota kantaa.

Lönnbohmin taloudellisen perikadon ja sairastumisen sinetöi eräs maanmittaustoimitus, jonka hän joutui tekemään säädösten vastaisesti, toisin silmänsairaudesta johtuvan pakon edessä epäpätevällä apumiehellä. Asia paljastui ja siitä nousi suuri kohu paikallisessa lehdistössä. Epäpätevän sijaisen käyttö maanmittaustoimituksessa on historiallisesti mielenkiintoinen yksityiskohta, sillä apulaisten käyttö maanmittaustöissä oli vuosisatoja maanmittaustoimeen liittynyt epäkohta, johon yritettiin puuttua jo 1600-luvulla. Lönnbohmin silmänsairauskin oli maanmittarien vuosisatainen ammattisairaus. Tuntikausien tähtäämiset vuorokaudesta toiseen diopteriin ja kynttilän tai öljylampun valossa tehdyt pikutarkat karttatyöt sisätiloissa veivät monen maanmittarin näön.

Kirjan rakenne ei ole puhtaasti kronologinen elämäkerta syntymästä kuolemaan vaan tiettyjä teemoja, kuten Hövelön talon vaiheita tarkastellaan kootusti samassa kohtaa. Rakenne toimii, mutta tietyt luvut kuten ”Kiista Hövelön kalave-

sistä” ja luku ”Lönnbohmin maanviljelijänä” jäävät irralliseksi ja ne olisi voitu käsitellä jo heti alussa kootusti samassa luvussa. Lönnbohmeja oli paljon saman katon alla, ja aina välillä joutuu palaamaan alkuun selvittämään kuka on kyseessä. Henkilöluettelo selityksineen tai sukulaisuussuhteita valaiseva kaavio ei olisi ollut pahitteeksi, kuten ei myöskään Pohjois-Suomen kartta, josta olisi ilmennyt se valtavan laaja alue, jolla Pohjois-Suomessa toiminut maanmittari joutui liikkumaan. Karttoja on käytetty perinteiseen tapaan lähinnä kuvituksena. Niitä olisi voinut hyödyntää enemmän esimerkiksi maanmittaustekniikan ja kartanteon näkökulmasta.

Oiva Turpeisen kirja on ennen kaikkea merkittävä lisä virkamiesten elämää ja toimintaa käsittelevään mikrohistorialliseen tutkimukseen. Samalla se on lisä Kainuun paikallishistorialliseen tutkimukseen ja tätä kautta jatkoa Turpeisen omaan tuotantoon.

Mikko Huhtamies